

16. Положення про Міністерство соціальної політики України : Указ Президента України, від 6 квітня 2011 року № 389/2011 // Урядовий кур'єр. – 21.04.2011. – № 73.
17. Положення про Управління міліції міграційного контролю Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України 20.02.2012 № 142 // Офіційний вісник України. – 30.03.2012. – 2012. – № 22. – С. 287. – С. 853. – Код акта 60821/2012.
18. Про біженців та осіб, що потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України, від 8 липня 2011 року № 3671-VI // Голос України. – 03.08.2011. – № 142.
19. Про основи національної безпеки України : Закон України, від 19 червня 2003 року № 964-IV // Голос України. – 22.07.2003. – № 134.
20. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України, від 22 вересня 2011 року № 3773-VI // Голос України. – 25.10.2011. – № 199.
21. Схвалено Концепцію створення єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами. – 08.11.2012 [Електронний ресурс]: Прес-служба державної міграційної служби – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245777379&cat_id=244276429
22. Чічановський А. Функціонування ЗМК як політичний процес /Чічановський А., Шкляр В., Стариш О. // Публіцистика і політика : зб. наук. праць політологічної спрямованості. – Вип. 1(4). – К. : Грамота, 2007. – С. 8.

БОГАТИРЬОВА О. І.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права
та кримінології
Навчально-наукового інституту
та масових комунікацій
(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.81

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЮ ІНСПЕКЦІЄЮ

Розкрито деякі питання удосконалення виконання покарань та здійснення контролю кримінально-виконавчою інспекцією за особами які перебувають у неї на обліку.

Ключові слова: удосконалення, виконання покарань, контроль, кримінально-виконавча інспекція, засуджена особа, облік.

Раскрыто некоторые вопросы усовершенствования исполнения наказания и осуществления контроля уголовно-исполнительной инспекции за лицами которые состоят у нее на учете.

Ключевые слова: усовершенствование, исполнение наказания, контроль, уголовно-исполнительная инспекция, осужденное лицо, учет.

The article is dedicated to research of some issues concerning improvement of executing punishments and controlling by the criminal-executive inspection about persons who are in her keeping.

Key words: improvement, executing punishments, criminal-executive inspection,



convicted person, account.

Вступ. У сучасний динамічний період реформування кримінально-виконавчої системи України та виконання кримінально-виконавчою інспекцією кримінальних покарань, адміністративних стягнень, контролю за засудженими, проблема забезпечення її законодавчою та іншою нормативно-правовою базою досить актуальна й привертає увагу значної кількості теоретиків і практиків даної сфери.

Норми кримінально-виконавчого законодавства виступають регулятором кримінально-виконавчих відносин у потрібному для особи, яка відбуває покарання або адмінстягнення, напрямі, потужним фактором, що організує і дисциплінує дану особу, та такими, що забезпечують її інтереси у даній сфері. Поряд з цим норми кримінально-виконавчого законодавства можуть забезпечити виконання кримінально-виконавчою інспекцією завдань і функцій лише в тому випадку, якщо вони будуть достатньою мірою дієвими.

Ученими в галузі кримінально-виконавчого права вже доведено, що на даний час правове регулювання суспільних відносин у сфері виконання покарань та адмінстягнень кримінально-виконавчою інспекцією відстає від потреб практики. Однак слід зауважити, що чинне законодавство в цій сфері істотно оновлено, хоча й залишається дуже суперечливим та має чимало прогалин. Тому, на нашу думку, його дієвість не надто висока.

Водночас удосконалення нормативно-правового забезпечення виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань та адмінстягнень, а також контролю за засудженими, – це одна з важливих складових формування взагалі кримінально-виконавчої політики України, яка має на меті перетворити пенітенціарну систему у сучасний потужний інструмент виправлення і ресоціалізації злочинців, сприяти формуванню в них навичок, умінь бути законослухняними громадянами.

На наш погляд, таке вдосконалення не можливо саме по собі. Норми кримінально-виконавчого законодавства не можуть бути відокремлені від системи правових норм узагалі та загальносвітових правових цінностей зокрема. Держава як інституція громадянського суспільства, яка встановлює закони, адміністративні правила й визначає політику в цілому, не може дозволити собі не узгоджувати свої дії з нормами міжнародного права.

Така гармонія стимулюватиме не лише формальне, але й реальне утвердження принципів захисту прав і свобод людини. У ст. 3 Конституції України задекларовано норму, в якій визнано людину, її життя, честь та гідність, недоторканність і безпеку як вищу соціальну цінність [2]. Цілком очевидно, що необхідною передумовою удосконалення нормативно-правового забезпечення виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань, адміністративних стягнень та контролю за особами, які перебувають на її обліку, є його наукове обґрунтування.

З цього приводу важливо наголосити, що за останні роки вітчизняна кримінально-виконавча наука зробила вагомий внесок у становлення та розвиток теоретико-прикладних учень у галузі кримінально-виконавчого права. Завдяки зусиллям вітчизняних учених, зокрема: В.А. Бадири, Ю.В. Бауліна, І.Г. Богатирьова, Є.М. Бодюла, В.В. Василевича, Т.А. Денисової, О.М. Джужи, О.Г. Колба, В.О. Корчинського, В.О. Меркулової, В.Г. Павленка, В.І. Рудника, А.Х. Степанюка, О.В. Ткачової, В.М. Трубникова, С.Я. Фаренюка, С.В. Черкасова, Н.П. Черненко, Д.С. Шияна, С.І. Халимона, І.С. Яковець та інших, розпочато створення нової теорії пенітенціарного права.

Поряд з цим наше дослідження показує, що розвиток цієї науки проходить непросто. Багато її принципових положень гостро дискусійні, інші ґрунтуються на концепціях, що вже застаріли. Сьогодні потребує нових підходів, які б відображали сучасні міжнародні вимоги до виконання покарань, виправлення і ресоціалізації засуджених. Мова передусім про наукове опрацювання пенітенціарної політики, яка має суттєві відмінності від кримінально-виконавчої. Це, по-перше, розробка нового «Пенітенціарного кодексу», по-друге, формування нової концепції, по-третє, підготовка персоналу виконання покарань нової генерації, по-четверте,



співпраця із засудженими з метою їх ресоціалізації.

Оновлення незалежності України, формування демократичного, правового громадянського суспільства зумовило проведення принципово нової, самостійної кримінально-виконавчої політики у сфері виконання і відбування покарань. Прийняття низки законодавчих та галузевих нормативних актів, що регламентують діяльність органів і установ виконання покарань мусило б позитивно вплинути на процес діяльності кримінально-виконавчої інспекції [3].

Однак бажане не стало реальністю. З цього приводу слушне твердження Т.А. Денисової, що сучасна система відбування покарань не спроможна змінити душу людини, повернути її в суспільство відновленою з позитивними змінами та установками не продовжувати злочинну діяльність [6, с. 25]. Досліджуючи удосконалення нормативно-правового забезпечення виконання кримінально-виконавчою інспекцією покарань, ми виходили з дати прийняття нового Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів України.

Прийняття Верховною Радою України нового Кримінально-виконавчого кодексу, який було розроблено ще у 1995 р., доопрацьовано в 1997 р. й подано до Кабінету Міністрів України, суттєво могло вплинути на реформування кримінально-виконавчої інспекції. На жаль, проект зазначеного Кодексу лише в червні 2001 р. подано до Верховної Ради України, а прийнятий він був 11 липня 2003 р. 19 грудня цього ж року затверджено наказом ДДУПВП № 270/1560 Інструкцію «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» [1].

Під час написання даної статті ми провели комплексний аналіз чинної нормативно-правової бази, в тому числі вищезазначеної, яка регламентує діяльність кримінально-виконавчої інспекції. За його результатами пропонуємо внести зміни до ст. 76 КК України, що дозволить, на нашу думку, деякою мірою привести кримінальне законодавство до вимог європейських стандартів у сфері поводження з правопорушниками та ув'язненими.

А саме, пропонуємо законодавчо закріпити механізм примирення потерпілого та засудженого шляхом покладання на останнього обов'язку відшкодувати протягом іспитового строку заподіяну ним шкоду й доповнити ст. 76 КК України такими словами:

– п. 6 «відшкодувати заподіяну шкоду в певний строк». Покладення обов'язку на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням, відшкодувати заподіяну шкоду в певний строк полягає в безпосередньому усуненні заподіяної шкоди чи компенсації матеріальних збитків потерпілому;

– п. 7 «не відвідувати певні місця і у певний час без дозволу працівника кримінально-виконавчої інспекції».

Проведений аналіз чинного кримінально-виконавчого законодавства свідчить що діяльність КВІ спрямована, головним чином, на облік та контроль засуджених, що значно звужує застосування до них засобів виправлення та ресоціалізації. На нашу думку, слід звернути увагу також на те, що законодавець у ч. 2 ст. 13 КВК України не прописує діяльність КВІ щодо контролю за поведінкою осіб, умовно-достроково звільнених від відбування покарання, звільнених від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, а також діяльність щодо направлення засудженого до покарання у вигляді обмеження волі до місця його відбування.

Вищевикладене дозволяє зробити висновок, що ст. 13 КВК України містить значні прогалини, а її вищезазначена діяльність має нечітку систематизацію, що відповідно потребує від законодавця удосконалення згаданої статті КВК України. Крім того, пропонуємо ч. 2 ст. 13 КВК України викласти у такій редакції: «Кримінально-виконавча інспекція здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, умовно-достроково, а також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років».

Відповідно до нормативно-правових актів кримінально-виконавча інспекція здійснює не лише контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а



також звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, але й установлює періодичність та дні проведення реєстрації засуджених до покарань у вигляді громадських і виправних робіт, а також осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням. Однак зміст ст. 32, 36, 41, 44 КВК України та реалізація вищезазначених покарань на практиці показують, що КВІ не повною мірою забезпечує їх виконання [4].

Крім того, ч. 5 ст. 41 КВК України визначає обов'язок кримінально-виконавчої інспекції під час виконання покарання у вигляді виправних робіт проводити виховну роботу із засудженими особами. А п. 1.10 Розділу III Інструкції «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» одним із основних засобів виправлення й виховання осіб, засуджених до виправних робіт, передбачає не виховну, а соціально-виховну роботу. Дані різновиди виховної роботи мають неоднаковий зміст, що обумовлює застосування різних форм і методів її реалізації.

Наприклад, відповідно до ст. 123 КВК України соціально-виховна робота застосовується для виховного впливу лише на засуджених до позбавлення волі й передбачає цілеспрямовану діяльність персоналу органів і установ виконання покарань та інших соціальних інституцій для досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених. Із засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, КВК України не передбачає проведення соціально-виховної роботи. Таким чином, дана Інструкція вміщує у собі колізії, коли одна норма суперечить іншій.

З урахуванням того, що ст. 107 КВК України чітко регламентує права й обов'язки засуджених до позбавлення волі, а ст. 123–128 цього ж кодексу передбачають напрямки виховного впливу на дану категорію засуджених, на нашу думку, подібні положення мають бути закріплені в КВК України й щодо засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Це дозволить не тільки усунути наявні прогалини та колізії в юридичних нормах, але й запобігти ситуаціям, коли від засуджених, які перебувають на обліку в кримінально-виконавчій інспекції, вимагають те, що не передбачено законом. Наприклад, серед обов'язків зазначених засуджених відсутній обов'язок отримувати загальну освіту та проходити професійно-технічне навчання, а Інструкція «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» зараховує їх до основних засобів виправлення.

Серед шляхів удосконалення нормативно-правового забезпечення виконання покарань кримінально-виконавчою інспекцією слід передбачити здійснення нею ряду функцій, які не закріплені чинним законодавством, а саме: проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, засудженими до покарання у вигляді громадських та виправних робіт, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; розшук засуджених осіб, місцезнаходження яких невідомо; привід засуджених, які без поважних причин не з'явилися за викликом до інспекції або суду.

Дані функції виконують працівники служби дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей міських і районних органів внутрішніх справ, які проводять із засудженими індивідуально-профілактичну роботу, спрямовану на запобігання порушенню громадського порядку та інших прав громадян, а також учиненню ними нових злочинів.

На наш погляд, дані функції, хоч і передбачають проведення індивідуально-профілактичної роботи органами внутрішніх справ, однак її зміст зводиться до запобігання новим злочинам через контроль за засудженими особами, конвоювання та привід засуджених осіб, які ухиляються від відбування покарання [5, с. 123]. Водночас на інших суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин взагалі не покладено виконання функцій, що передбачають проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, засудженими до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі.



Отже, враховуючи недостатньо чітке визначення змісту цієї функції та відсутність правового регулювання порядку її здійснення, ми погоджуємося з В. А. Львовичем про необхідність розширити не тільки кількість суб'єктів, на яких вона має бути покладена (в першу чергу, на кримінально-виконавчу інспекцію), але й доповнити її змістовну частину такими положеннями, які б включали в себе проведення індивідуально-профілактичної роботи у вигляді бесід, роз'яснення нормативних положень для формування правової свідомості, відповідальності за свою власну поведінку, вироблення мотивації на дотримання порядку та умов відбування покарання тощо [6, с. 3–8].

Висновки. На підставі вищевикладеного, на нашу думку, необхідно внести зміни до ч. 1 ст. 30, ч. 3 ст. 36, ч. 3 ст. 41 КВК України такого змісту: «проведення індивідуально-профілактичної роботи за місцем проживання засудженого – на органи внутрішніх справ та кримінально-виконавчу інспекцію».

Пропонуємо також доповнити Інструкцію «Про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань» п. 4.9 такого змісту: «Щодо осіб, якими не відбуто строк обмеження або позбавлення волі замінено виправними роботами, виноситься постанова про зарахування 7 днів перебування засудженої особи в місцях обмеження або позбавлення волі в строк виправних робіт у порядку, передбаченому ст. 72 КК України».

Список використаних джерел:

1. Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань : затверджено наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань, МВС України від 19 груд. 2003 року № 270/1560 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 2. – Ч. 1–2. – Ст. 90.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 2222-IV, від 08.12.2004 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2. – Ст. 44).
3. Концепція реформування кримінальної юстиції [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 року № 311/2008. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/7703.html>.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3. – Ст. 21 (зі змінами та доповненнями станом на 17 січня 2012 р.)
5. Богатирьова О. І. Служба апробації як аналог кримінально-виконавчої інспекції : монографія / О. І. Богатирьова. – К.: МП Леся, 2012. – С. 123.
6. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. / [Бадира В. А., Денисов С. Ф., Мінаєв М. М. та ін.] ; за ред. Т. А. Денисової. – К. : Істина, 2008. – 400 с.
7. Львович В. А. Проблемні питання діяльності кримінально-виконавчої системи України / В. А. Львович // Аспект. – 2002. – № 2 (3). – С. 3–8.

